

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

ILOVALI ELEMENTLARNING ASOSIY VAZIFALARI

Saidov Zokir Zikriyoyevich

Samarqand Davlat Chet Tillari o'qituvchisi

Annotatsiya:

Ushbu maqoda ilovali elementlarning asosiy vazifalari haqida gap boradi. Bunda ilovali elementlarning o'rganishni ham nazariy ham amaliy ahamiyatiga e'tibor qaratiladi. Bundan tashqari mashhur olimlarning ilova konstruktsiyasining asosiy vazifalari haqidagi qarashlariga ham maqolamizda o'rinajratganmiz.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные задачи присоединительных конструкций. При этом уделяется внимание теоретической и практической значимости присоединительных конструкций. Кроме того, в нашей статье мы представили взгляды известных ученых на основные задачи построения приложений.

Abstract:

This article discusses the main tasks of application constructions. In this case, attention is paid to the theoretical and practical importance of the study of applied constructions. In addition, we have presented the views of famous scientists about the main tasks of application construction in our article.

Kalit so'zlar: Ilovali element, ilova konstruksiya, gap, biriktiruvchi vosita

Ключевые слова: присоединительный элемент, присоединительная конструкция, предложение, союз.

Keywords: application phenomenon, application construction, sentence, conjunction

Ilova konstruktsiya hodisasini o'rganar ekanmiz, bu hodisa to'g'risida mavjud bo'lgan fikr va mulohazalarimiz ham borgan sari kengayib, chuqurlashib boradi. Chunki, bu hodisa ko'p qirrali, ko'p tomonli lingvistik hodisadir. Uning ko'p qirrali hodisa ekanligi ilovali elementlarning ilova konstruktsiya tarkibida bajarib kelayotgan funksiyalari bilan belgilanadi. Ilovali elementlarga xos bo'lgan funktsiyalarni bu yerda tahlil qilinayotgan misollar namunasida aniqlashdan oldin

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

shu ilovali elementlar tufayli yuzaga kelayotgan ba'zi bir sintaktik birliklarga to'xtalib o'taylik. Chunki bu birliklar ham shu ilovali elementlar yordamida sodir bo'ladi.

Ilovali elementlar tufayli yuzaga kelgan sintaktik birliklardan bu ilova konstruktsiya bo'lib, u ham o'z navbatida ilova aloqalariga asoslangan murakkab sintaktik butunlikning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.

Shuning uchun ham biz bu ikkala terminologik tushunchani parallel qo'llayveramiz. Biroq, ilova konstruktsiyaning sintaktik tabiatini, xususiyatini o'rgana borgan sari biz yana u bilan bevosita bog'liq bo'lgan boshqacharoq sintaktik hodisaga duch kelamiz, u ham bo'lsa gapning aktual bo'laklarga ajratish hodisasidir. Bu o'rinda ilova konstruktsiya bilan gapning aktual bo'laklarga ajratish hodisasi orasida qanaqa munosabat bor degan haqli savol tug'ilishi mumkin.

Ana shu yuzaga kelgan savolga javob berish maqsadida, biz bu yerda, gapning aktual bo'laklarga ajratish hodisasi bilan bevosita bog'liq bo'lgan fikr va mulohazalarga qisqacha to'xtalib o'tishni o'rinli deb hisoblaymiz.

Gapning aktual bo'laklarga ajratish hodisasi to'g'risidagi nazariya chet el va rus tilshunosligida keng ko'lamda qo'llanilib kelmoqda. Ushbu nazariya asosan chex tilshunoslik maktabining asoschilaridan biri V. Mateziusga ta'luqlidir. Keyinchalik bu nazariyaning tarafdorlari ko'payib bordi. Ularning orasida K.G. Krushelnitskaya, I.P. Raspopov va V.G. Admonilarning olib borgan ishlari diqqatga sazovordir. Dastlabki vaqtlarda gapni aktual bo'laklarga ajratishda intonasiyaga alohida o'rin berilgan. Gapning aktual bo'laklarga ajralishi uning kommunikativ maqsadini ifodalaydi va u sintaktik jarayonda tahlil qilinadi. Har qanday gapning faqatgina matn doirasida tahlil qilinishi maqsadga muvofiqdir. Shundagina u haqiqiy sintaktik va intonatsion ma'no kasb etadi va uning aktual komponentlariga ajralishi real holatda bo'ladi. Ma'lumki, bir gapni bir necha aktual bo'laklarga bo'lish mumkin. Gapni aktual ajratish deganda gapni ikki bo'lakka tema va remaga ajratish tushuniladi.

Tema axborot predmeti, ya'ni fikr harakatining boshlanishi bo'lsa, rema-bu uning rivojlanishidir. Bu holatni quyidagi misol orqali izohlash mumkin: masalan, "ich" berilgan deylik, ya'ni bu tema funktsiyasini bajarib keladi, uning rivojlanishi uchun rema kerak, rema ana shu temani to'ldirish maqsadida yuzaga keladi - u holda ich kam, demak, bu sodda gap tarkibida tema va remani tushunamiz. Albatta, bunday holni kengaytirilgan gaplar tarkibida ham kuzatish mumkin, u holda qaysi bir gap bo'lagi biz uchun muhim bo'lsa, unga mantiqiy urg'u berib ajratib ko'rsatamiz.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Biroq, bizning asosiy maqsadimiz bu yerda gapning aktual bo'laklari bo'lmish tema va rema tushunchalarini ilova konstruksiya tabiatiga moslashtirishdan iborat, chunki rema o'z mohiyati jihatidan temaga nisbatan qo'shimcha axborot beradi, ya'ni uni konkretlashtiradi, to'ldiradi. Remaning ana shunday xususiyatini e'tiborga olgan tilshunos olimlar, uni ilova konstruksiyaning ramkasi doirasida tushuntirishga harakat qilishgan. Bu sohada M.E. Shafiro olib borgan ilmiy tadqiqot ishlari diqqatga sazovordir. Chunki u birinchilardan bo'lib remaga xos bo'lgan xususiyatlarni iloval elementlar yordamida tushuntirib bergan, natijada gapning aktual bo'laklaridan bo'lmish remaning iloval elementlarga munosbati mavzusidagi ilmiy maqolasi yuzaga keldi. Remani iloval element funksiyasida quyidagicha tushuntirish mumkin:

1. Damals hatten wir noch nicht genügend Medikamente. Keine Betäubungsmittel. Rema ham o'zining lingvistik mohiyati jihatdan iloval elementning o'zginasidir, chunki iloval element o'z tarkibida remaning xususiyatlarini takrorlab oldindan aytilgan fikrga qo'shimcha ma'no berish yordamida yuzaga keladi, ya'ni bu qo'shimcha ma'no konkretlashtirish, to'ldirish, izohlash, aniqlash kabi kommunikativ funksiyalarga ega. Boshqacha qilib aytganda, temada aytilgan fikrni rivojlantiradi, to'ldiradi. Demak, rema endi oddiy bir gap tarkibidan chiqib, ilova konstruksiya yoki murakkab sintaktik butunlik tarkibida ijod qiladi.

Remani iloval elementga tenglashtirish yoki iloval elementlarni rema funksiyasida talqin qilish ko'pgina olimlarning diqqat markazida bo'lmokda. Masalan, Ye.A.Referovskaya "rema bu aytilgan fikrga qo'shimcha ma'no anglatuvchi komponentdir, ya'ni iloval elementning o'zginasidir"- deydi. V.A. Dmitrenko rema to'g'risida Ye.A. Referovskayaning fikrini davom ettirib, bu to'g'risida shunday yozgan: "gapning aktual bo'laklarga bo'linishi, ularning grammatik bo'linishiga nisbatan ijobiy xarakterga ega, bu yerda rema yakunlovchi, tugallovchi komponent sifatida yuzaga keladi. Remaga nisbatan keltirilgan fikr va mulohazalar borgan sari kengayib, aniqlanib, to'ldirilib boriladi, ya'ni rema bu iloval element, iloval element bu remaning o'zginasidir degan tushuncha maydonga keladi. Fikrimizning isboti uchun N.A.Frolovaning quyidagi xulosalarini keltirishni o'rinli deb hisoblaymiz: "Ilova konstruksiya tarkibida –why, sches the most important thing there is. Tom e. And to you Thomas - ya'ni –to me and to you Thomas kabi iloval elementlarning kelishi, ularning faqatgina rema funksiyasida kelishini emas, balki polirema funksiyasida ham kelaolishini isbotlaydi".

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

N.A. Frolova tomonidan aytilgan mulohaza bu yerda keltirilgan polirema ilovali elementning mono va polifunktsionalligini eslatadi. Bu ilovali element faqat rema funksiyasida kelmasdan, balki ana shu rema funksiyasida keluvchi ilovali element uchun tema ham bo'lishi mumkin degan xulosani keltirib chiqaradi.

Ilovali elementlarning gapning aktual bo'linishi komponentlariga nisbatan bo'lgan sintaktik munosabatlarini izohlab berishga juda ko'plab ilmiy maqolalar bag'ishlangan, biroq ularning barchasini bu yerda takrorlab bo'lmaydi. Namuna tariqasida Ye.A. Referovskayaning yana bir mulohazasini keltirishni o'rinli deb bilamiz, chunki bu mulohaza ilova konstruktsiya atrofida mavjud bo'lgan ba'zi bir savollarga ijobiy javob tariqsida xizmat qilishi ham mumkin. Jumladan, Ye.A. Referovskaya ilovali elementga xos bo'lgan ayrim xususiyatlar to'g'risida shunday yozadi: "Ilovali elementlar hech vaqt avtonomiya holatida bo'lmaydi, ya'ni o'z-o'zini mustaqil idora qila olish huquqiga ega emas, chunki u rema xarakteriga ega, u faqat avtonomiya shaklida o'zi bevosita bog'liq bo'lgan komponent yonida kela olishi mumkin xolos". Haqiqatdan ham, Ye.A. Referovskayaning ushbu xulosasi juda ko'plab savollarga javob bo'lishi mumkin. Chunki, ilovali elementning o'zi yakka holda kela olmaydi, faqatgina matn tarkibida, ya'ni murakkab sintaktik butunlik tarkibida ilovali element xususiyatiga ega bo'lishi mumkin. Chunki, uning mohiyati "ilova" dir, aytilgan fikrga qo'shimcha ma'no beruvchidir. Uning ilovali element ekanligini faqatgina u yoki bu ilova konstruktsiya tarkibidagina sezish, ko'rish, tahlil qilish mumkin.

Ilovali elementga xos bo'lgan bunday va boshqa xususiyatlar to'g'risida, ya'ni ularning ko'p qirrali, ko'p tomonli funktsiyalari to'g'risida maqolamizda qanchalik tahlil qilmaylik, qanchalik izohlamaylik ularning yangi-yangi tomonlari ochilaveradi va izlanish ob'ektiga aylanaveradi.

Adabiyotlar

1. Адмони В. Г. Пути развития грамматического строя в немецком языке. М., 1973. -С. 171.
2. Крушельницкая К.Г. К вопросу о смысловом членении предложения. Вопросы языкознания, №5. 1956.
3. Распопов И.П. Актуальное членение предложения. Уфа, 1961.-112 с.
4. Реферовская Е.А. Лингвистические исследования структуры текста. Л., 1983. -215 с.
5. Шафиро М.Е. К вопросу о присоединении. Вопросы синтаксиса и стилистики рус. литературного языка. Куйбышев, 1963. с. 59-77.

